

ספר בראשית
עם פירוש רד"צ הופמן
© הוצאת נח

אתר לימודי
יהדות ורוח

זעת

(ח) יעקב בורה מחרן וחוזר אל מולדתו

(לא, א—לב, ג)

יעקב מחליט לברוח מחרן עם בני ביתו ועם רכושו, בשל קנאת לבן ובמצוות ה'. בשיחה נרגשת הוא מבהיר לנשיו את פרשת העוול שנעשה לו בידי לבן, כאשר רק ישועתו המיוחדת של ה' מנעה ממנו נוקים חמורים. ומשהוא מוסר להן גם על מצוותו ית' לשוב אל ארצו, הן מסכימות לתוכניתו. יעקב מנצל את העדרו של לבן אשר הלך לגזוז צאנו, כדי לברוח עם כל אשר לו ולחצות את נהר פרת, ורחל אף לוקחת עמה את אלילי ביתו של אביה. רק ביום השלישי נדע ללבן על בריחה זו, ומיד הוא רודף אחר הבורחים, יחד עם אחיו. ברם, האלהים מזהיר אותו בחלום הלילה מלדבר עם יעקב מטוב ועד רע. בהרי גלעד נפגשים יעקב ולבן, וויכוח חריף מתקיים ביניהם. לבן מערים עליו על יעקב טענות מטענות שונות, כשבסופן הוא מאשים אותו גם בגניבת התרפים, מעשה

¹⁰ (איוולד § 247 d בהערות.

אשר בו כאילו הגדיל להרע לו. יעקב, אשר כלל אינו יודע על גניבה זו, מבקש תחילה לטהר עצמו מחשד זה — על ידי שמרשה ללבן לחפש בכל כליה. ומכיוון שחיפוש זה נשאר ללא תוצאות עקב תחבולה של רחל, הרי הוא מטיח בפני לבן במלים חריפות את כל העוול שגמל לו על שירותו הנאמן, וגם מראה לו, כיצד ראה ה' בעניו והכריע בעדו. לבן נבוך אחר נאום זה ואינו יודע להשיב אלא שכל אשר ליעקב, ממנו, מלבן הוא בא לו. אחר הוא מציע כריתת ברית בניחים. ברית ידידות ושלוש זו נתנה לערים גלעד ומצפה את שמן. יעקב ולבן נפרדים בשלום. מלאכי אלהים פוגשים ביעקב בדרכו, ועל שום זה נקרא מקום מפגשם — מחנים.

בפרשה זו בא, ברובה המכריע, השם אלהים, ופעם אחת אפילו מדבר מלאך כאילו ה' עצמו מדבר¹, ורק בשני מקומות² מופיע השם הויה. ננסה לבאר את השימוש בשמות הקדושים השונים ואת נאום מלאך ה' בהמשך הדברים³.

פרק לא, הפסוקים א—ג. וישמע את־דברי בני־לבן לאמר
לקח יעקב את כלי־אשר לאבינו, ומאשר לאבינו עשה
את כלי־הכבוד הזה. וירא יעקב את־פני לבן, והנה
איננו עמו כתמול שלשום. ויאמר ה' אלי־יעקב שוב
אלי־ארץ אבותיך ולמולדתך, ואהיה עמך.

בשלושה פסוקים נמסרים כאן שלושת המניעים אשר הניעו את יעקב לברוח מחרן ולשוב אל מולדתו. תחילה הוא שמע שבני לבן מאשימים

¹ פסוק יג, וראה להלן בביאור (לפ').

² בפסוקים ג ומט.

³ מבקרי המקרא מיחסים את כל הפרשה, להוציא פסוקים מעטים, לתעודה

E. כבר בביאורנו לפרק הקודם הראינו, שאין סתירה בין שני הפרקים, ונבאר להלן רק פרטים שונים.

אותו, כאלו נטל את רכוש אביהם שלא כדין. — עשה, כמו למעלה יב, ה. — כל-הכבוד, פירוש כל העושר; השווה ישעי' ג ועוד. — ה זה, מוסב על המוזכר בפסוק האחרון של הפרק הקודם. מכיוון שיעקב מכר מן הצאן שלו וקנה בתמורתו עבדים וכיו"ב, הרי שיכלו לטעון, כי גם מרכוש אביהם מכר. — וירא. המניע השני — יעקב ראה-הרגיש שלבן אינו מסביר לו פנים כמו בעבר. — ויאמר ה' וגו'. ולבסוף המניע השלישי — היה לו גילוי שכינה לשוב אל ארץ האבות⁴) ולמולדתו⁵), תוך כדי מתן הבטחה — „ואהיה עמך“. ואם ברור מן הפסוקים י ואילך שהתגלות זו היתה לו ליעקב באמצעות מלאך ה', הרי זוהי תופעה שכיחה למדי בתורה, ששם הויה בא לציון מלאך ממלאכיו ית'; השווה ביאורנו לעיל יח, יג; שמות ג, ב, ד.

פסוקים ד—ט. וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה, השדה אל-צאנו. ויאמר להן ראה אנכי את-פני אביכן כי איננו אלי כתמל שלשם, ואלהי אבי היה עמדי. ואתנה ידעתן, כי בכליכחי עבדתי את-אביכן. ואביכן התל בי והחלף את-משכרתי עשרת מנים, ולא נתנו אלהים להרע עמדי. אמ"כה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כלי-הצאן נקדים, ואמ"כה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו כלי-הצאן עקדים. ויצל אלהים את-מקנה אביכם ויתן-לי.

וישלח יעקב וגו'. ההתגלות שהיתה לו ליעקב, ושעליה מסופר בפסוק הקודם, בהיותו בשדה היתה לו⁶), ועל כן הוא שלח לביתו לקרוא לבשית. — לרחל וללאה. רחל לפני לאה; והשווה רש"י. — כיו-איננו יכול להיות מוסב על „אביכן“ (לבן), אך יכול להיות

⁴ השווה למטה מו, כא.

⁵ השווה לעיל יב, א.

⁶ פסוק י.

מוסב גם על „פני“, מלה שהנשוא שלה יכול לבוא גם בלשון יחיד^(ז). וכך גם מבינים התרגומים. — ואלהי אבי וגו'. כאן יש להשלים את הרעיון — אבינו טוב, כי התעשרתי שלא כדיון, אך לאמיתו של דבר לא היה זה אלא על ידי עזרתו ית'. ומכאן ואילך מוסברים הדברים ביתר פירוש. תחילה מוסבר, מדוע היה ה' לעזר ליעקב ולא ללבן — משום שיעקב עבד בנאמנות, ואילו לבן גמל לו שירותו הנאמן במרמה. — ואתנה, לשם הדגשה — אתן עצמכן יודעות. — ה ת ל, מלשון תלל^(ח), ולפי ר"ש דובנו ב„ביאור“ — מלשון חול. — עשרת מניס, מלשון מנה, כלומר עשרה מספרים, הוה אומר פעמים רבות. — אם-כה יאמר... ואם-כה יאמר. רק שתי דוגמות מובאות כאן כדי לתאר פעולתה הנפלאה של ההשגחה האלהית. — ויצל, פירוש חטף ממנו.

הפסוקים י"ב. ויהי בעת יחם הצאן ואשא עיני וארא
בחלום, והנה העתדים העלים עליהצאן עקרים נקרים
ובררים. ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב,
ואמר הנני. ויאמר שאינא עיניך וראה כליהעתדים
העלים עליהצאן עקרים נקרים ובררים, כי ראיתי
את כלי-אשר לבן עשה לך.

בהמשך הדברים מספר יעקב כיצד נמסר לו בחלום, בחזון גבואי, שה' יושיעו, כך שכל תחבולותיו של לבן לא ישאו פרי. וברור שתזון זה היה רק לאחר שלבן כבר שנה את שכרו פעמים מספר. — עתדים. לפי הרמב"ן הרי אלה האילים והתישים, ולא כמו ל, לה, שם מדובר בתישים בלבד. נראה שמשמעותו המקורית של עתוד היא — מדריך, מנהיג, ועל כן כאן כינוי לבהמה שצועדת בראש העדר, וכן גם לגבי מנהיגי העמים^(ט).

(ז) איכה ד, טז.

(ח) אי וולד § 127 d.

(ט) השוה ישעי' יד, ט. כמובא ברמב"ן (המ').

— עקדים נקדים וברדים. מן החרוץ המשולש משתמע שביטויים אלה באים לכלול את כל המינים השונים של בני צאן מגומרים. והכוונה לומר שתמיד נולדו בני צאן בעלי אותן התכונות, אשר היו מגיעים לו ליעקב לפי המוסכם על ידי לבן¹⁰.

פסוק יג. אנכי האל בית-אל אשר משחת שם מצבה
אשר נדרת לי שם נדר, עתה קום צא מן-הארץ
הזאת ושוב אל-ארץ מולדתך.

אנכי וגו'. אילו לא היה פסוק זה אלא המשך הנאום הקודם, הרי שהמלאך הופיע לו ליעקב רק בתום שנת עבודתו הששית (במחזור השלישי). אבל נראה שכבר כאשר לבן החל לעשוק את יעקב, כבר אז הראתה לו ישועת ה' בחלומו. לפיכך מוטב לראות בפסוקנו התגלות חדשה ונוספת, שהיתה לו ליעקב סמוך לשיחתו זאת עם נשיו. צריך איפוא להקדים לפסוקנו — ואותו מלאך אמר אלי לאחרונה... וכן גם מפרש הרמב"ן. — אנכי. המלאך מדבר בשמו ית', וכן הרבה פעמים, כאמור. — משחת, יצקת שמן על המצבה; השווה למעלה כח, יח. — אשר נדרת. המלאך מזכיר לו ליעקב שעליו לשלם את גדרו; השווה להלן לה, א ואילך.

פסוקים יד—טו. ותען רחל ולאח ותאמרנה לו, העוד
לנו חלק ונחלה בבית אבינו. הלוא נכריות נחשבנו
לו כי מכרנו, ויאכל גמי-אכול את-כספנו. כי כלי-
העשר אשר הציל אלהים מאבינו לנו הוא ולבנינו,
ועתה כל אשר אמר אלהים אליך עשה.

¹⁰ ואין איפוא להסיק מן הביטויים „עתודים“ ו„ברודים“, שאינם באים בפרק הקודם, שפרקנו נתחבר על ידי מחבר אחר.

חלק ונחלה. יש כאן משום הדרגה — אפילו לא חלק (בדן או מתנה), ובוודאי לא נחלה, אשר לפי המשפט העברי אינה מגעת לבנות במקום שיש בנים זכרים. — הלא נכריות. מכיוון שמכר אותנו כאילו היינו נכריות, ודאי שאין לנו לצפות לירושה. — ויאכל גם-אכול, פירוש עתה הוא אוכל את כספנו, כלומר את הרכוש שבא לו בעבודתו של יעקב¹¹). אך מוטב: עתה הוא מבקש לאכול¹²; ; השווה „האחד בא לגור וישפט שפט“, לעיל יט, ט. — את כספנו, בערמה. — כי בא לנמק, הרי זה רכושנו לפי הדין, שכן לקחו ה' מאת אבינו ונתנו לנו.

הפסוקים יז—יח. ויקם יעקב, וישא את־בניו ואת־נשיו
עליהםגמלים. וינהג את־כל־מקנהו ואת־כל־רכושו
אשר רכש מקנה קנינו אשר רכש בפרך ארם, לבוא
אליצחק אביו ארצה כנען.

ויקם יעקב וישא וגו'. שני הפסוקים שלפנינו מספרים על שיבת יעקב ארצה באופן כללי, בעוד שבהמשך הדברים מתואר אופן שיבה זו על ידי סיפור מומנטים מיוחדים. — על־הגמלים, השווה לעיל כד, סא. — מקנה קנינו בא להדגיש שכל מה שלקח עמו — שלו היה, קנין שאותו קנה כדין. — אשר רכש וגו'. פסוק זה שסגנונו מזכיר יב, ה; לו, ומו, ה, אין בו בעצם יותר מאשר פירוט רחב של „וכל אשר לו“ התמציתי שבפסוק כא, וחזרה על מטרת המסע הזה — ארץ ישראל, מטרה שכבר ידועה לנו מן הפסוקים ג ויג¹³). מסתבר

¹¹ לפי דליצש, דילמן ואחרים.

¹² רמב"ן.

¹³ באמצעו של תיאור אשר שייך, לפי ביקורת המקרא, אל תעודה E (האלוהי השני), אנו נפגשים כאן פתאום בביטויים (קנין, פדן ארם) ובסגנון (כמתואר בפנים) המיוחדים ל„מסורת היסוד“. משום כך מניחים המבקרים פה אחד, שפסוק זה שייך למקור זה. ברם, החוקר הרציני חייב לשאול את עצמו.

שהתורה רואה בשיבתו של יעקב מפדן ארם לארץ ישראל מאורע חשוב ביותר, מאורע שדומה מבחינות רבות ליציאתם של בני ישראל מארץ מצרים, „ברכש גדול“, כפי שהובטח להם מפי הגבורה¹⁴. וכמו שביציאת מצרים הוגד לפרעה רק לאחר מעשה „כי ברח העם“¹⁵, ומיד הוא רודף אחריהם, כך גם נודע ללבן על בריחת יעקב רק כמה ימים אחרי המעשה ומיד הוא רודף אחריו. ולבסוף, כשם שביציאת מצרים נצלו בני ישראל מידי רודפייהם על ידי נס מן השמים, כך אירע גם ליעקב, והרי זה מעשה אבות סימן לבנים¹⁶, גורל אחד לאבות ולבנים. אם אמנם יציאת יעקב מפדן נראית למספר כבעלת חשיבות דומה לזו של יציאת אבותינו ממצרים, הרי אין זה צריך להפתיע שהוא מתאר גם מאורע זה בחגיגות יתרה, חגיגות שמתבטאת בסגנון רחב ובגיבוב של ביטויים שנראים כמיותרים, וכבר ראינו תופעה כזו פעמים מספר; השווה ב, א ואילך, ז, יח ואילך. וגם בפסוקים המוזכרים לעיל — יב, ה; לו, מו, ו — תיאורם הרחב הוא בשל החשיבות הרבה שהמספר מיחס למאורעות המתוארים בהם.

הפסוקים יט—כא. ולכן הלך לגזו את־צאנו, ותגנב רחל את־התרפים אשר לאביה. ויגנב יעקב את־לב לבן הארמי, על־בלי הגיד לו כי ברח הוא. ויברח הוא וכל־אשר־לו ויקם ויעבר את־הנהר, וישם את־פניו הר הגלעד.

מה הניע את „העורך“ לשלב כאן פסוק ממקור אחר, כשאין בו בפסוק שום אלמנט חדש, וכפי שפרטנו בפנים. לפי ביאורנו (בפנים) אין כל הכרח ליחס פסוקנו למחבר אחר. אותה סיבה אשר הניעה את „העורך“ לשלב כאן תיאור מפורט ורחב, יכולה גם להניע את המחבר המקורי של כל הפרשה לשנות את סגנונו, וכפי שאמרנו בפנים.

¹⁴ לעיל טו, יד.

¹⁵ שמות יד, ה.

¹⁶ על פי תנחומא לך לך, ט (המ').

ולבן הלך וגו'. עובדה זו אפשרה לו ליעקב לברוח בסתר. —
 ותגנב רחל וגו'. עובדה זו מוזכרת כאן משום ששמשה אמתלה ללבן
 לרדוף אחר יעקב ולחפש בכליו. בריחה זו שבסתר, ודאי שהיה בה משום
 מעשה בלתי מחושב או חפז, או כדברי לבן בפסוק כח — „הסכלת עשו“,
 אך לא היה בה כדי להצדיק שלבן ירדוף אחר חתנו בלוויית אנשים
 נוספים. ברם, אין הכתוב מספר, למה התכוונה רחל בגונבה את התרפים.
 לפי רש"י על פי בראשית רבה (17) — „להפריש את אביה מע"א נתכוונה“.
 אולם אם כך הדבר, היתה רחל צריכה להשחית את התרפים. יותר נראית
 איפוא דעת הרמב"ן — „ואפשר כי היו ללבן לעבודה, כאשר אמר, למה
 גנבת את אלהי (18)“, אבל לא היו כל התרפים נעבדים, כי איך תמצא ע"ז
 בבית אדוננו דוד (19). והקרוב מה שאומרים, שהם כלים לקבל השעות
 ויקסמו בהם לדעת עתידות“. ואולי יש שהחזיקו בהם רק לקישוט, כשהם
 מסמלים את מי שמגן על הבית. — התרפים, כנראה צורת שם בריבוי
 שאין כנגדה צורת יחיד (20), אף על פי ששימושה כאן ברבים (21), כמו
 בעלים, אדונים. שורשה של המלה אינו ברור. יש גוזרים אותה מן הארמית
 תורפא = עושר, כלומר נותן העושר (22). רחל, שהיתה רגילה מבית אביה
 לפסל שכזה, רצתה בו גם לביתה שלה, אף כי ברור שכמו יעקב לא
 עבדה גם היא אלא לאלהים אחד ויחיד. — ויגנב... את -
 ללבן. יעקב גנב את מהותו-משמעותו של לבן, כמו *κλέπτειν νόον*.
 — הארמי. כמזכיר לבן כארמי, כזר; כך הוא נראה עכשיו בעיני
 יעקב שברח מפניו. — על-בלי הגיד לו, „בלי“ עם פועל מקור
 אחריו; השווה איוב מא, יח ועוד רבים. — כי ברח הוא, השווה
 רמב"ן ומלבי"ם. ברם, אין הכרח בפירושה. „כי ברח הוא“ מהווה את
 תיאורו האוביקטיבי של מצב, אף כי יעקב ודאי היה אומר — כי הולך הוא.

(17) פרשה עד, ד (המ').

(18) פסוק ל.

(19) שמואל א' יט, יג וסז.

(20) Pluraletantum, כמו penates.

(21) פסוק לד.

(22) דליצש.

השווה — „אשר לא ידעת“, דברים יג, ז. — הנהר, הוא הפרת. —
וישם את-פניו, השווה מלכים ב' יב, יח.

הפסוקים כב—כג. ויגד ללבן ביום השלישי, כי ברח
יעקב. ויקח את אחיו עמו וירדף אחריו דרך שבעת
ימים, וידבק אתו בהר הגלעד.

ביום השלישי, שהרי עדריו של לבן מרוחקים היו²³) דרך
שלושה ימים מעדריו של יעקב²⁴). — את-אחיו, הם בני שבטו;
השווה ויקרא י, ד; שמואל ב' יט, יג. — דרך שבעת ימים. לא
נאמר כאן שיעקב עבר את הדרך מחרן להרי גלעד במשך שבעה ימים,
אבל נאמר כאן שלבן עבר כברת דרך, שהולכים אותה בדרך כלל שבעה
ימים²⁵). — וידבק, כלומר היה קרוב אליו; השווה שופטים יח, כב.

פסוק כד. ויבא אלהים אליבן הארמי בחלם הלילה,
ויאמר לו השמר לך פני-דבר עבי-יעקב ממוכ עדי-רע.

לבן הארמי, כמו למעלה בפסוק כ — כוז ואויב. — בחלם,
כמו אצל אבימלך²⁶). — מטוב עד-רע, כלומר כלשהו, טוב או
רע²⁷), והשווה רש"י.

²³) לעיל ל, לו.

²⁴) מכאן שיש תיאום מלא בין פרקנו ובין התעודה, שאליה מיחסים המבקרים
את הפסוק ההוא.

²⁵) מכיוון שהמרחק בין חרן והרי גלעד הוא בערך 35 מילין גרמניים, כבר
תמחו, כיצד עבר יעקב מרחק זה עם ילדיו ועם עדריו בזמן כה מועט. לפי
ביאורנו בפנים אין כאן כל קושי. יעקב כבר היה עשרה ימים בדרך. ולכן יש
להוסיף שהיה מרוחק מלבן (מערבה או דרומה ממנו) דרך שלושה ימים (ל, לו).
יוצא שלא היה צריך ללכת אלא כשני מילין גרמניים בלבד כל יום.

²⁶) לעיל כ, ג.

²⁷) לעיל כד, נ.

פסוק כה. וישג לבן את־יעקב, ויעקב תקע את־אהלו
בהר ולבן תקע את־אחיו בהר הגלעד.

וישג מציין קירבה יתרה מאשר „וידבק“ שבפסוק כג²⁸). — בהר.
אין הכתוב נוקב בשם ההר הזה, ואולי לא היה לו שם מיוחד. מכל מקום
אין זה מסתבר שגם זה היה בהר גלעד. — תקע את־אחיו, כלומר
תקע את אהלו יחד עם אחיו²⁹).

הפסוקים כו—כה. ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב
את־לבבי, ותנהג את־בנתי כשבויות חרב. למה
נחבאת לברח ותגנב אתי, ולא הגדת לי ואשלחך
בשמחה ובשרים בתף ובכנור. ולא נפשתני לנשק
לבני ולבנתי, עתה הסכלת עשו.

ויאמר לבן. לבן מאמין, או עושה עצמו כאילו מאמין, שיעקב
לקח עמו את בנותיו שלא ברצונו, כשבויות חרב (השווה מלכים ב'
ו, כב), ועל כן הוא מטיח בפניו ראשית כל טענה זו. — למה נחבאת.
עתה טוען לבן לגבי האוילות שבעזיבה שבסתר, דמוית הברחה, שהרי
היה מניח לו לצאת — אילו היה רק אומר לו דבר — בשירה ובתופים. —
ותגנב, כמו „ותגנב את לבבי“ שבפסוק הקודם; אך השווה רמב"ן.
— נפשתני, כמו נתתני. — עשו, במקום עשית, כמו מח, יא ועוד.

הפסוקים כט—ג. יִשְׂרָאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רַע, ואלהי
אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם־
יעקב מטוב עֲדִירֶע. ועתה הלך חלכת כִּי־נִכְסַף
נכספתה לבית אביך, למה גנבת את־אלהי.

²⁸ ר"ש דובנו על סי הרמב"ן.

²⁹ ראב"ע.

לכאורה מקומו של פסוק זה אחרי הטענה על גניבת התרפים, שהרי הטענות שהעלה עד כה, אין בהן עדיין כדי להצדיק עשיית רעה ליעקב, ונראה שבאומרו דברים אלה, כבר חושב על טענת הגניבה החזקה, אשר בה הוא עומד לסיים נאומו, מטעמים שבעשיית רושם. — יש-לא ל ידי, פירוש זהו חוזק ידי, כלומר בידי הכוח לעשות. — ואלהי אביכם, השווה פסוק מב. — אמש, יום אתמול; בתרגומים — ברמשא. — ועתה הלך הלכת, נכון אני שלא לכנות מעשה זה בריחה כי אם הליכה לבית אביך. — גכסף גכספתה. התגעגעת מאד על בית אביך³⁰).

פסוקים 28-29. ויען יעקב ויאמר ללבן, כי יראתי כי אמרתי סתתגזל את-בנותיך מעמי. עם אשר תמצא את-אלהיך לא יהיה נגד אחינו הכרילך מה עמדי וקחילך, ולא ידע יעקב כי רחל גנבתם.

ויען יעקב וגו'. יעקב עונה תחילה על הטענה הראשונה, אך מטעמי נימוסין אין הוא אומר אלא שחשש, כי כאב אוהב לא יניח לבן לבנותיו ללכת. — לא יהיה. בקש יעקב להעניש את הגנב עונש מרתיע. — אחינו, כמו בפסוק כג — הקרובים, בני השבט. — הכרילך, כמו להלן לז, יב; לח, כה. — ולא ידע וגו'. זהו משפט הסבר, להסביר כיצד יכול היה יעקב לומר דברים אלה.

פסוקים 30-31. ויבא לבן באהל-יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות ולא מצא, ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל. ורחל לקחה את-התרפים ותשמן בכר הגמל ותשב עליהם, וימשש לבן את-כליהאהל ולא מצא. ותאמר אלי-אביה אלייחר בעיני אדני כי

לוא אוכל לקום מפניך כידרך נשים לי, ויחפש
ולא מצא אתיהתרפים.

לכל אחת מגשות יעקב היה אהל משלה, ולבן חפש בכל האהלים.
מכיוון שהסיפור ישתהה בענין אהלה של רחל, מדובר בו בסוף, תוך כדי
הערה שאחרי החיפוש באהל לאה חפש לבן באהל רחל. באהלן של בלהה
וולפה חפש איפוא לאחרונה⁽³¹⁾. — בכר הגמל, הרי זה סל שנקבע
באוכף של הגמל⁽³²⁾. כר מלשון כורת (ו"ו סגולה). — אל-יחר, השווה
להלן מה, ה ועוד. — דרך נשים לי. בימים קדומים הכל נמנעו מלבוא
במגע עם הנדה (ומכאן גם כינויה), כי חשבו שקרבתה מזיקה לבריאות.
רחל משתמשת איפוא בתחבולה כדי למנוע מאביה את החיפוש במושבה,
שכן לא יעלה על דעתו שנדה תתישב על גבי פסל.

פסוקים 17—18. ויחר ליעקב וירב בלבן, ויען יעקב
ויאמר ללבן מהיפשעי מה הפאתי כי דלקת אחרי.
כרימששת אתיכליכלי מהימצאת מכל כליביתך
שים כה נגד אחי ואחייך, ויוכיחו בין שנינו.

יעקב חושב שלבן מאשימו בגניבת התרפים, כדי שהאשמה זו תשמש
לו אמתלה לבדוק ולחפש בכל כליו, שמא ימצא בהם רכוש גנוב, ומכאן
טענותיו. — דלקת אחרי, מלשון דלק, בער⁽³³⁾. — כה, כמו לעיל
כב, ה.

פסוקים 19—20. זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך
ועזיך לא שכלו, ואילי צאנך לא אכלתי. טרפה לא

⁽³¹⁾ כרש"י (המ').

⁽³²⁾ השווה די למן.

⁽³³⁾ השווה durchbrennen, בגרמנית.

הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה, גנבתי
יום וגנבתי לילה. הייתי ביום אכלני חרב וקרח
בלילה, ותדר שנתו מעיני. זהילי עשרים שנה בביתך
עבדתיך ארבע־עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים
בצאנך, ותחלף את־משכרתי עשרת מנים. לולי אלהי
אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם
שלחתני, את־עניי ואת־יגיע כפי ראה אלהים ויוכח
אמוש.

יעקב מעמיד כאן את עבודתו הנאמנה והמאומצת במשך עשרים שנה
(פסוקים לה—מ) מול התנהגותו הבלתי הוגנת של לבן כלפיז (פסוקים
מא—מב), כדי לסיים בהכרזה שהאלהים כבר הכריע בעדו. — ו א י ל י
צ א נ ד וגו', דבר שרועים אחרים הרשו לעצמם, כנראה, משום שהאילים
שווים פחות מן הרחלים. — א ח ט נ ה, במקום אחטאנה, חטא כפעל
במובן של לטהר, לכפר = לשלם. — ג נ ב ת י ³⁴). — ו ק ר ח ב ל י ל ה.
במזרה התיכון מתאים קור הלילה לחומו של יום, כלומר ביום חם ביותר
ובלילה קר מאד; השווה ירמיה לו, ל. — ש נ ת י, כלומר השינה המגעת
לי. — א ר ב ע - ע ש ר ה ש נ ה, הרי זה רמז למעשה המרמה הראשון,
אך רמז דק בלבד, מתוך התחשבות עם לאה. — ו פ ח ד י צ ח ק, זה
שיצחק ירא מפניו; השווה ישעי' ה, יג, וכרש"י. — ה י ה ל י, השווה
תהלים קכד, א. — כ י ע ת ה, השווה להלן מג, י; במדבר כב, כט. —
ר א ה א ל ה י מ, השווה לעיל טז, יא; כט, לב.

2109 מ. ויען לבן ויאמר אלי־יעקב הבנות בנותי
והבנים בני והצאן צאני וכל אשר־אתה ראה לי
הוא, ולבנתי מה־אעשה לאלה היום או לבניהן אשר
ילדו.

רק תשובה אחת יש לו ללבן על טענות יעקב — כל אשר לך, שלי הוא. עבודתו של יעקב ועמלו אינם נחשבים בעיניו, אין הם מזכים את יעקב בחלק מרכושו. אולם האלהים הכריע אחרת. עם זאת נראה שלבן חש בחולשת טענותיו, ועל כן הוא מפיס מיד ואומר — „מה אעשה לאלה?”

פסוק מד. ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה, והיה לעד ביני ובינך.

לכה. כמו להלן לו, יג. — והיה. הכוונה למצבה, לגל שבו מדובר בפסוק הבא, והוא חלק של הברית.

פסוק מה. ויקח יעקב אבן, וירימה מצבה.

וירימה. לשון הרים, משום שעל הר גבוה היו, ובמקום אחר — שים; השווה לעיל כח, יח וכב, והשווה גם לה, כ.

פסוק מו. ויאמר יעקב לאחיו לקמו אבנים ויקחו אבנים ויעשו־גל, ויאכלו שם עליה־גל.

לאחיו, אלה הם קרוביו של יעקב וגם אחי לבן המוזכרים למעלה. לפי רש"י³⁵) הרי אלה בניו של יעקב. — ויאכלו, זוהי הסעודה המתוארת בפסוק נד שמוזכרת כאן בקצרה, לפני התיאור המפורט³⁶); והשווה רמב"ן.

³⁵) על פי בראשית רבה פרשה עד, יא (המ').

³⁶) Prolepsis

109 מסד. ז. ויקרא-לו לבן יגר שהדותא, ויעקב קרא
לו גלעד.

ויקרא-לו לבן. אחר ההתפייסות אין לבן נקרא עוד הארמי, אך הוא נבדל מיעקב בשפתו. הוא מדבר ארמית, בעוד שיעקב מדבר עברית, כנראה כנענית, כי ודאי אברהם סגל לעצמו שפת יושבי הארץ. — יגר שהדותא... גלעד. השם הכפול, ודאי שהיה בשימוש בזמן חיבורה של התורה, כי גלעד בגבול בין כנען וארם. — שהדותא, כלומר עדות. גם המלה עד יכולה לבוא במובן המופשט — עדות; השווה שמות כ, טז.

הפוסקים מסד. — ויאמר לבן הגל חזה ער ביני ובינך
היום, עליכן קרא-שמו גלעד. והמצפה אשר אמר
יצף ה' ביני ובינך, כי נכתר איש מרעהו. אמיתענה
את-בנתי ואמיתקח נשים עלי-בנתי אין איש עמנו,
ראה אלהים ער ביני ובינך.

ויאמר לבן וגו'. כמי שהציע את כריתת הברית, נוטל לבן את רשות הדיבור לשם הסברת השם גלעד. תחילה הוא מדבר על משמעותן של המצבות בהוותן אחי לבן הקימו את הגל, ואילו יעקב הרים את המצבה, ובכך קבלו שני הצדדים על עצמם התחייבויות הדדיות. על כן אומר לבן — הגל הזה עד, וכונתו לומר, עד למאורע שהתרחש זה עתה, כאשר הוא מניח מרצונו בידי יעקב כל מה שבא ממנו, ומבטיח שלא לעשות לו רעה. — ביני ובינך היום פירושו איפוא — מה שנעשה בינינו היום, על כך יעיד הגל. — על-כן וגו'. והכתוב מוסיף שעל שום כך נקראה העיר בשם גלעד, בזמנים מאוחרים יותר. — והמצפה אך קראו לה גם מצפה, על שום המצבה שהרים יעקב ואשר התנוססה למרחקים; והשווה רש"י ורמב"ן. — אשר אמר, מכיוון שלבן אמר עוד, כדי לקבוע את חובת יעקב שלא לענות את בנותיו. — יצף ה'. כאן קורא לבן בשם אלהי יעקב, משום שזה כאילו גוכח בביתו. אך

לבסוף הוא אומר, בניגוד אל איש — אלהים, השם הכללי, זה שהוא אלהי שניהם. — אין איש עמנו, גם אם אין איש שיכול לשפוט בינינו, ראה אלהים עד ביני ובינך.

הפסוקים נא—נג. ויאמר לבן ליעקב, הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך. עד הגל הזה ועדה המצבה, אביאני לאיעבר אליך את־הגל הזה ואבי אתה לאיעבר אלי את־הגל הזה ואת־המצבה הזאת לרעה. אלהי אברהם ואלהי נחור ישפמו בינינו אלהי אביהם, וישבע יעקב בפחד אביו יצחק.

עתה קובע לבן את משמעותן של המצבות האלה לעתיד לבוא, כביכול את משמעותן הלאומית. שוב מדובר בשתי המצבות, האחת בשביל לבן והאחרת בשביל יעקב, אשר אמורות להעיד על ההתחייבויות ההדדיות, ושוב קובע לבן, כמי שיזם כריתת ברית זו, את סמליותן. — יריתי, השווה איוב לח, ו. כמי שיזם את הברית, מיחס לבן לעצמו גם את הקמת המצבות. — אם, פירוש — שלא, והשלילה מחזקת אחרי כן על ידי „לא“; ואולי כך גם פירושו של פסוק י בפרק כב בשמות, אך השווה פירושו שם. — אלהי אביהם מוסב כנראה על תרח, שהיה אביהם של אברהם ונחור⁽³⁷⁾. כך מפרש כבר ספורנו, אלא שהוא סבור כי „אלהי אביהם“ אינו אלא תמורה ל„אלהי נחור“. ברם, גם ייתכן שלבן חשב, כי תרח עבד גם את „אלהי אביהם“, יחד עם אלהי נחור, ולפיכך „אלהי אביהם“ הוא בלשון רבים, ופירושו של הכתוב — אלהי אברהם ואלהי נחור שהם שניהם, „אלהי אביהם“, כלומר של תרח⁽³⁸⁾. ויצויין שבתרגום השבעים אין מוזכרות המלים האלה. — בפחד אביו יצחק. יעקב לא רצה להשבע באלהי אברהם, כי אז היה פוגע בלבן כשלא יזכיר את אלהי נחור, ועל כן הוא נשבע באלהי אביו. ואפשר ש„אלהי אברהם“

⁽³⁷⁾ לעיל יא, כו; יהושע כד, ב.

⁽³⁸⁾ והשוה עוד פירושם הדחוק של רמב"ן ור"ש דובנו.

כפי לבן פירושו אלהיו של אברהם שלפני הכרתו את בוראו, כלומר זה שעליו נמסר לו בשחר ילדותו (ונראה שזהו פירושו של „ויעבדו אלהים אחרים“, יהושע כד, ב), ועל כן נשבע יעקב בשם אלהי אביו בלבד — למנוע כל משמעות בלתי ברורה. אלא, לפי המסורה אלהי אברהם הוא קודש³⁹).

109 טו ז. ויזבח יעקב זבח בהר ויקרא לאחיו לאכל-
לחם, ויאכלו לחם וילינו בהר.

זבח, יכול להיות קרבן כמו קרבן שלמים⁴⁰, שהרי אפשר היה להשתמש במצבה כמזבח. ומצינו מזבח בתור עד (= מצבת זכרון) גם מאוחר יותר; השווה יהושע ב, כח ולד. — בהר. גם אם השם הר גלעד מציין רק את ההרים שדרומית ליבוק, הרי מן ההכרה שבימי קדם נקרא שם זה אף על ההרים שצפונית לו. ומכיוון שיעקב עובר את היבוק רק מאוחר יותר⁴¹, הרי שהרי הגלעד הצפוניים הם מקום כריתת ברית זו שבין יעקב ללבן, והם גם נראים יותר כאזור גבול בין ארם לישראל מאשר ההרים שבדרום היבוק⁴²).

³⁹ לפי פירושו זה אין סיבה ליחס את שני נאמיו של לבן (מח-נ, נא-נב) לשני מחברים שונים.

⁴⁰ השווה להלן מו, א.

⁴¹ להלן לב, כג.

⁴² ואם העיר מצפה גלעד = רמות גלעד, הנקראת גם מצפה (שופטים יא, יא, כט ולד; מלכים א' ד, יג ועוד), אמנם נמצאת במקומה של העיר סאלד של היום, דהיינו דרומית ליבוק. כפי שסוברים נוסעים בני זמננו (סצן 397, ו; בוקינגהם 45, ו), הרי שמצפה המוזכרת כאן (פסוק מט) איננה יכולה להיות זהה עם זו שבספר שופטים.